

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Das Alte Testament herausgegeben von Prof. Dr Fr. Nötscher Exodus von H. Schneider (σλ. 90). Leviticus υπό τοῦ αὐτοῦ (σ. 63). Numeri υπό τοῦ αὐτοῦ (σ. 93). Deuteronomium von H. Junker (σ. 104). Echter Verlag. Würzburg (1952).

Τὰ μετὰ χεῖρας ὑπομνήματα εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων τῆς μόλις ἀπὸ ὀκταετίας ἀρξαμένης νὰ ἐκδίδηται καὶ ραγδαίως συμπληρωθείσης σειρᾶς συντόμων ρωμαιοκαθολικῶν ὑπομνημάτων, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου καλεῖται Echter Bibel καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἐπανελημμένως ὠμιλήσαμεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων. Τὸ εἰς τὴν Γένεσιν ὑπόμνημα εἶχεν ἐκδοθῆ ἐκ τῶν πρώτων ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Junker. Τῆς ἐπεξεργασίας τῶν εἰς τὴν Ἑξόδον, Λευιτικὸν καὶ Ἁριθμοὺς ὑπομνημάτων ἐπελήφθη ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Mainz καθηγητῆς κ. Schneider, τῆς δὲ τοῦ Δευτερονομίου ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Trier διαπρεπῆς καθηγητῆς κ. Junker. Τῶν ἐρμηνευῶν προτάσσονται σύντομοι εἰσαγωγαὶ κατατοπιζουσαι συντόμως εἰς τὴν σύγχρονον ἡμῖν θέσιν τῶν προβλημάτων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξόδου, οὗτος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀβέβαιος κυμαινόμενος μεταξὺ τοῦ ιε' καὶ τοῦ ιγ' αἰῶνος π. Χ. Ἐν τοῖς ἐρμηνευομένοις βιβλίοις τῆς Πεντατεύχου ἔχει ἀποθησαυρισθῆ πολὺ μωσαϊκὸν ὑλικόν, ὅπερ ὑπέστη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἐπανελημμένης ἐπεξεργασίας καὶ προσθήκας. Ἡ παρεχομένη μετάφρασις τῶν βιβλίων ἔχει γίνεαι εἰς γλῶσσαν ῥέουσάν. Τὰ δὲ κάτωθεν τῆς μετάφρασεως παρατιθέμενα σχόλια εἶναι σύντομα μὲν ἐπαρκῆ δὲ εἰς διαφώτισιν τῶν δυσκόλων χωρίων, καὶ δὴ συγκεχρονισμένα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων καὶ νεωτάτων ἐρευνῶν. Ἡ Echter Bibel διὰ τὰς πολλὰς αὐτῆς ἀρετὰς ἐκρίθη εὐμενέστατα καὶ ὑπὸ τῆς προτεσταντικῆς κριτικῆς καὶ θὰ πρέπη νὰ τύχη τῆς προσοχῆς καὶ τῶν γερμανομαθῶν ὀρθοδόξων θεολόγων, νὰ χρησιμεύσῃ δὲ καὶ ὡς πρότυπον εὐσυνειδήτου ἐκλαϊκευτικῆς προσπαθείας τοῦ θείου περιεχομένου τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἀντὶ προχείρων, ἂν μὴ ἴσως (προκειμένου τοῦλάχιστον περὶ τῆς Π. Διαθ.) καὶ ἐπικινδύνων μεταφράσεων παρατιθεμένων ἄνευ τῶν ἀπαραιτῶν ἀμέσων σχολίων.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart. Im Auftrag der Theolog. Fakultät St. Georgen Frankfurt/Main, herausgegeben von Al. Grillmeier und H. Bacht. Band II. Entscheidung um Chalkedon. Echter Verlag, Würzburg. 1953 (σλ. XIV + 967).

Ὁ μετὰ χεῖρας δγκώδης Β' τόμος τοῦ ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς θεολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἱησουϊτῶν ἐν Φραγκφούρτῃ ἐκδιδόμενου μνημειώδους

ἔργου περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἴκουμεν. Συνόδου, τοῦ ὁποίου τὴν δημοσίευσιν τοῦ Α' τόμου ἔχαιρέτισε δι' ἰδιοχείρου ἐπιστολῆς του ὁ Πάπας, ἀνηγγεῖλαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων πρὸ δύο ἔτων. Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Β' τούτου τόμου συμμετέχουσιν εἰδικοί Ρωμαιοκαθολικοὶ θεολόγοι ἐκ διαφόρων χωρῶν ἀσχολούμενοι ἐνταῦθα, εἰς τὰς κυριωτέρας εὐρωπαϊκάς γλώσσας, περὶ τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῆς σπουδαιότητος ἐκείνης Συνόδου. Ἐν τῷ α' (πραγματικῷ ε') μέρει τοῦ τόμου τούτου ἐξετάζονται τὰ ἑξῆς θέματα : 1) Ὁ ἀγὼν τῶν παπῶν περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς Συνόδου καὶ περὶ τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας ἀπὸ τοῦ 451—519 (Fr. Hofmann), 2) ἡ σχετικὴ πολιτικὴ τῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ 451—553 (R. Haacke), 3) οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ὁ μονοφυσιτισμὸς (P. Goubert), 4) τὸ μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ ἐν ταῖς σχετικαῖς συζητήσεσιν (A. Bacht), 5) αἱ ἀντιχαλκηδονικαὶ ἐπόψεις τῆς κοπτικῆς μονοφυσιτικῆς ἱστοριογραφίας (M. Cramer καὶ H. Bacht), 6) αἱ ἀπαρχαὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἰακωβιτῶν (A. Roy), 7) ἡ Χαλκηδὼν καὶ ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία (V. Inglisian), 8) ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνας ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας (G. Hofmann), 9) ὁ ἰη' κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου (Th. Martin), 10) ἡ Χαλκηδὼν καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ κωνσταντινουπολιτικοῦ πρωτείου (E. Herman), 11) ὁ ἀγὼν περὶ τὴν πέτριον ἢ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας (A. Michel).— Ἐν τῷ β' (ς') τμήματι ἐξετάζονται 1) ἡ σημασία τῶν κανόνων τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου διὰ τὸν μοναχισμὸν καὶ τὸν κληρὸν (L. Ueding), 2) ἡ ἑορτὴ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ἐν τῷ βυζαντινῷ τυπικῷ (S. Salaville), 3) ὁ Χριστὸς τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συν. καὶ αἱ λειτουργίαι τῶν μονοφυσικῶν ἐκκλησιῶν (H. Engbereling), 4) ἡ ἐν Χαλκηδόνι Συν. καὶ ἡ δυτικὴ λειτουργία (Th. Schnitzler) καὶ 5) ἡ εἰκονογραφία τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου (A. Schneider).— Ἐν τῷ γ' (ζ') τμήματι ἐξετάζεται κατὰ πλάτος ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐν Χαλκηδόνι Σύν. ἐπὶ τὴν δυτικὴν θεολογίαν ἀπὸ τοῦ 451 μέχρι τῆς Σχολαστικῆς θεολογίας ἐν πέντε κεφαλαίοις συγγεγραμμένοις ὑπὸ τῶν G. Bardy, A. Grillmeier, J. Solano, L. Ott καὶ Ign. Backes. Ὡς παράρτημα δὲ τοῦ τόμου τούτου ἐπισυνάπτεται ἐκτενέστατος χρονολογικὸς πίναξ καταλαμβάνων τὰς σελίδας 941—967.

Καὶ μόνον ἡ λεπτομερεστάτη δῆλωσις του περιεχομένου τοῦ τόμου τούτου καὶ ἡ μνεία τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων τῶν ἐνταῦθα δημοσιευμένων συμβολῶν ἀρκεῖ νὰ ὑποδηλώσῃ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ γενικωτέρας θεολογικῆς ἐπόψεως καὶ ἰδιαιτέρως ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου. Πρέπει δὲ νὰ ἀνομολογηθῇ ἡ ἐναντι τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας σχετικὴ εὐπρέπεια τῶν ἐπιστημονικῶν συμβολῶν καὶ τοῦ τόμου τούτου, ἣτις μαρτυρεῖ περὶ τῶν προόδων, αἷς ἔχει ἐπιτελέσει ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον ἢ βελτίωσις τῆς νοοτροπίας τῶν διύσταμένων πρὸς ἡμᾶς ἀδελφῶν τῆς Δύσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ τὸ παράπαν παρέγκλισιν ἀπὸ τῆς γνωστῆς γραμμῆς τῆς

Ρώμης. Τέλος ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος θεολογία, παρὰ τὴν χαλεπότητα τῶν καιρῶν οὓς διέρχονται αἱ αὐτοκέφαλοι ὀρθόδοξοι ἐκκλησῖαι καὶ μάλιστα αἱ πλεῖσται τούτων, οὐ μόνον θέλει ἀσχοληθῆῖ συντόμως καὶ περὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ τόμου τούτου καὶ τοῦ ὅλου ἔργου, ἀλλ' ὡς εἵπομεν καὶ ἐν τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Α' τόμου, θέλει λάβει καὶ θέσιν ἔναντι τῶν ἐν αὐτῷ ἐξεταζομένων ζητημάτων καὶ ἰδιαιτέρως τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ἐν λόγῳ Σύνοδος, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξεν Σύνοδος ἑλληνικὴ κατὰ τὴν μορφήν καὶ ἔθηκε τὰ στερεὰ θεμέλια τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, παρὰ τὴν ἐνεργὸν τῆς Ρώμης συμμετοχὴν ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Lukas Vischer. Basilius der Grosse. Untersuchungen zu einem Kirchenvater des vierten Jahrhunderts. Fr. Reinhardt. Basel 1953 (σελ. 177).

Ἡ παροῦσα ἀξιολογώτατη πραγματεία, ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν γεραρὰν τῆς Βασιλείας Θεολογικὴν Σχολὴν ὡς διατριβὴ ἐπὶ διδασκαλίᾳ, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς παρατηρουμένης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἐν αὐτῷ τῷ προτεσταντικῷ κόσμῳ στροφῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πατερικὴν γραμματείαν καὶ θεολογίαν. Ἀπαρτίζεται αὕτη ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ οὐκὼ κεφαλαίων. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (σ. 5-16) ἰχνογραφεῖται μετὰ βαθείας τῶν πραγμάτων γνώσεως καὶ κριτικῆς ἐπιστασίας τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τῆς ὑπερόχου προσωπικότητος τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅπερ εἶναι ἡ εἰσέτι ἀδιευκρίνητος Ἐκκλησία τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν πρόθεσιν καὶ προσπάθειαν αὐτοῦ, ὅπως χειραφετηθῆ ἀπὸ τῶν κρατουσῶν, μάλιστα ἐν τῇ προτεσταντικῇ Δύσει, προκαταλήψεων κατὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου, ὡς ἀποτελούσης διῆθεν τὴν «πτῶσιν» (Sündenfall) καὶ οἰοεὶ τὸν ἀντίποδα τῆς ἐποχῆς τῆς διωκομένης Ἐκκλησίας, ἣν τάσιν χαρακτηρίζει ὡς «ἐσφαλμένον ὁμωμαντισμόν». Οἱ πατέρες τοῦ δ' αἰῶνος, παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ σ., οἰκοδομοῦσιν ἐπὶ τῶν προκατόχων αὐτῶν τοῦ γ' καὶ β' αἰῶνος καὶ μόνον ἐν συναφείᾳ πρὸς τοὺς παρελθόντας ἐκείνους αἰῶνας δύνανται νὰ κατανοηθῶσιν. Ἐκ τῶν γνωρισμάτων τοῦ δ' αἰῶνος, τοῦ ὁποίου πιστὴν εἰκόνα παρέχει ἀλλὰ καὶ βαθεῖαν ἐπ' αὐτὸν ἤσκησεν ἐπίδρασιν ὁ Μ. Βασίλειος, ἔξαιρει ὁ σ. μάλιστα τὴν ἰδέαν τῆς ἀσκήσεως καὶ τοῦ μοναχισμοῦ, ἥτις κατ' αὐτὸν ἔχει ἐπιθέσει τὴν σφραγίδα αὐτῆς ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐν λόγῳ ἀνδρός, ὑπὸ τὸ πρῖσμα δὲ τῆς ἰδέας ταύτης βλέπει καὶ τὴν μόρφωσιν καὶ τὰς ἰδέας καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῷ α' κεφ. πραγματεύεται περὶ τῆς ἑλληνικῆς μορφώσεως τοῦ Μ. Βασιλείου, ἣν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἀσκητισμοῦ, κατὰ τὸν σ., ἐθεώρει ἐκεῖνος ὡς κατωτέρα καὶ οἰοεὶ ὡς θεραπαινίδα τῆς χριστιανικῆς παιδείας (σ. 17-27). Ἐν δὲ τῷ β' κεφ. ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀσκήσεως καὶ τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τῆς θέσεως

τούτων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (28-51). Ἐν τῷ γ' κεφ. ἐκθέτει τὴν σπουδαίαν ἐκκλησιολογίαν τοῦ Μ. Βασιλείου (52-71). Ἐν τῷ δ' κεφ., ὡς ἐν παραρτήματι, οὐκ εἶπε περὶ τοῦ Ὀπτάτου, ἐπισκόπου τῆς Μιλεῦς ἐν Ἀφρικῇ, τοῦ ὁποῦ ἀναπτύσσει τὴν ἑνωμένην ἐκκλησιολογίαν (72-84). Ἐν τῷ ε' κεφ. πραγματεύεται περὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ἀνευρίσκει τὸ μὲν ἐν τῇ ἐνότητι τῶν ἐπισκόπων, τὸ δ' ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως (85-104). Ἐν τῷ ς' κεφ. ἀναδεικνύει τὴν σημασίαν ἣν ἔχει, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ἡ ταπεινωσις καὶ ἡ σιγὴ διὰ τε τὴν θεολογίαν καὶ ὅλην τὴν χριστιανικὴν ζωὴν (105-115). Ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ ἀναπτύσσει τὴν γνώμην τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ σχέσεως ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ἐκθέτων τὴν σπουδαιότατην διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ τοῦ χριστιανικοῦ κράτους καὶ δὴ καὶ περὶ χριστιανῶν βασιλέων (116-139). Ἐν τῷ η' κεφ. ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν περὶ τὴν κοινωνικὴν δρασίαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, τὴν ἀναφερομένην οὐ μόνον εἰς τὴν εὐποιάν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παιδαγωγίαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πειθαρχίαν (140-163). Ἐν δὲ τῷ ἐπιλόγῳ συνάγει τὰ συμπεράσματα τῆς ἐμπεριστατωμένης μελέτης του (167-8), μεθ' ἧς ἐπακολουθεῖ πλουσιωτάτη βιβλιογραφία καὶ πίναξ προσώπων καὶ συγγραφέων.

Ὡς βλέπει τις καὶ ἐν τῇ συντομωτάτῃ ταύτῃ ἐκθέσει τοῦ περιεχομένου τῆς πραγματείας ταύτης, ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς περιορίζεται εἰς τὴν παράστασιν τῆς προσωπικότητος καὶ τῶν ἰδεῶν Μ. Βασιλείου, χωρὶς νὰ πραγματεύηται περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ πατρὸς τούτου, ἂν καὶ ἀποδεικνύεται βαθῶς μελετητὴς καὶ ἀτοχὸς αὐτῶν. Καίτοι δὲ δὲν συμφωνοῦμεν κατὰ πάντα οὔτε πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις οὔτε πρὸς ἅπαντα τὰ συμπεράσματα τοῦ σ., ὀφείλομεν ὅμως νὰ ἀναδείξωμεν τὴν τε ἀγάπην καὶ τὸν θαυμασμόν αὐτοῦ πρὸς τὸν κλεινὸν τοῦτον πατέρα καὶ διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας, ὃν ἀναγνωρίζει κατὰ πάντα ἄξιον τοῦ τίτλου τοῦ μεγάλου, καὶ τὴν ἐμβριθείαν τῶν μελετῶν καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς παρατηρήσεως καὶ τὴν οχρητικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς γνώμης ἀπὸ τῶν προκατειλημμένων ἐρευνητῶν καὶ τὴν μεθοδικότητα καὶ τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ, καὶ εὐχόμεθα τὴν συνέχισιν τῶν πατρολογικῶν μελετῶν τοῦ τόσο φιλοτίμου καὶ φιλοπόνου νεαροῦ ἐπιστήμονος, ὅστις παρέχει πολλὰς καλὰς ὑποσχέσεις περὶ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως αὐτοῦ.

Ὁὕτω π. χ. δὲν συμμεριζόμεθα τὸν ἐνδοιασμόν τοῦ κ. Vischer, ἂν καὶ κατὰ πόσον τὸ μορφωτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀντιλαμβάνεται τοῦτο ὁ Μ. Βασίλειος, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἐθαγγελίου καὶ ἐκφράζει τὴν πραγματικὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειτα, παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. V. ἀναγνώρισιν ἀφ' ἑνὸς τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἀσκητικῆς ἰδέας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ μοναχισμοῦ προσενηχθειῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς διατήρησιν τῆς ἰδιορρυθμίας αὐτῆς, οὐχ ἤττον ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτοῦ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀσκησις ἐν τῇ ὕψει τῆς λέξεως ἐννοεῖται ἀποτελεῖ οὐσίωδες γνώρισμα ἤδη τοῦ ἀρχεγονοῦ χριστιανισμοῦ.

C. Lagier, *L'Orient Chrétien des Apôtres jusqu'à Photius. Troisième édition. Paris. Au bureau de l'œuvre d'Orient. 1935 (σ. XVI + 472).*

Τοῦ ἀὐτοῦ, *L'Orient Chrétien de Photius à l'empire Latin de Constantinople. Paris 1950 (σ. XII + 909).*

Συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου, ὅπερ μέλλει νὰ συμπληρωθῆ διὰ τῆς δημοσιεύσεως καὶ τρίτου τόμου ἐξικνουμένου μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, εἶναι ὁ σεβασμ. C. Lagier, γενικὸς διευθυντὴς τοῦ L'Œuvre d'Orient, ὅστις διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐπιδιώκει, ὡς λέγει, νὰ γνωρίσῃ εἰς τὴν Δύσιν τὴν Ἀνατολὴν «ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι αὐτῆς, νὰ δεῖξῃ τὰ ἀτυχήματά της καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐλπίζοντας τὴν ἀνόρθωσιν αὐτῆς». Ὁ τριπλοῦς οὗτος σκοπὸς σχετίζεται πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν τελευταίων παπῶν καὶ εἰδικώτερον ὑπὸ Πίου τοῦ ΙΑ' δημιουργηθεῖσαν ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ (μάλιστα διὰ τῆς ἐγκυκλίου *Regum Orientalium*) φιλανατολικὴν κίνησιν, τῆς ὁποίας καρπὸς εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ Œuvre d'Orient καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἐν Βελγίῳ ἐγκατεστημένων Βενεδικτίνων με δημοσιογραφικὸν ὄργανον τὸ *Irénikon* ἀναληφθεῖσα σπουδαία προσπάθεια.

Ἡ ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις τόμοις ἐκτιθεμένη ἱστορία τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς δὲν φέρει συστηματικόν, ἀλλά, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, χρονολογικὸν καὶ ἄς ἐπιτραπῆ εἰς ἡμᾶς νὰ προσθέσωμεν καὶ δημοσιογραφικὸν χαρακτῆρα, ἀφ' οὗ μέγα μέρος τῆς περιεχομένης ὕλης ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ δελτίῳ τοῦ L'Œuvre d'Orient ὑπὸ μορφήν ἄρθρων καὶ ἡ ὑπόλοιπος ἔχει τὴν αὐτὴν μορφήν. Πρόκειται δὲ μᾶλλον περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ περὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις, διεξαγομένη μετὰ γαλατικῆς χάριτος, στηρίζεται ἐπὶ τῶν νεωτάτων βυζαντινολογικῶν ἐρευνῶν καὶ διαπνέεται ὑπὸ συμπαθείας πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀλλὰ πάντως ἡ σκοπιά, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξετάζονται τὰ γεγονότα εἶναι ἡ ρωμαιοκαθολικὴ. Ἀναγνωρίζονται ὅμως μετὰ παρησίας ὄχι μόνον τὰ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν δυτικῶν ἱστοριογράφων διαπραχθέντα κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἀδικήματα καὶ αἱ κρίσεις περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων δυσαρέστων εἰς τοὺς Δυτικοὺς εἶναι ὡς οἷόν τε συγκεκρατημένα καὶ μεμετρομένα, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀνεπηρέαστοι. Ἄς εὐχηθῶμεν, ὅπως ἡ φιλειθνηρικὴ αὕτη προσπάθεια τοῦ Σεβ. Ἀρχηγοῦ τοῦ L'Œuvre d'Orient, συμπληρουμένη συντελέσῃ εἰς τὴν διάλυσιν πολλῶν αἰωνοβίων προκαταλήψεων αἰωρουμένων ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπερ πρᾶγμα ἀναμφιβόλως θὰ ἔχη ἐδεργετικὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο γεγραῶν Ἐκκλησιῶν.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Theologische Zeitschrift herausgegeben von der Theologischen Fakultät der Universität Basel.

Ἐξεδόθησαν τὰ ὑπ' ἀριθ. 182 τεύχη τοῦ 10ου ἔτους (1954) περιέχοντα τὰς ἐξῆς ἀξιολόγους μελέτας: *Missionarisches Handeln Jesu nach*

dem Evangelium des Lukas (Ed. Lohze), die sieben Seligpreisungen in der Offenbarung des Johannes (W. Bieder), Die Heiligung bei Luther (L. Pinomaa), Zur Frage der Entmythologisierung Antwort an K. Jaspers (B. Bultmann), Die Verfassung der Urgemeinde im Lichte Jud. Dokumente (B. Reicke), Dogmengeschichtl. Forschung in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts. Ἐπίσης περιέχονται καὶ ἐνδιαφέρουσαι βιβλιοκρισίαι καὶ κριτικὰ σημειώματα ἐπὶ διαφόρων θεολογικῶν ζητημάτων.

Π. Ι. Μ.

Πανηγυρικός τόμος Ἐορτασμοῦ τῆς 1900ῆς ἐπιτελείου τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς Ἑλλάδα: Ἐπιμελεία τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐορτασμοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου. Ἐν Ἀθήναις 1953.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ μνημειώδους τόμου, περὶ τῶν ἐν ἔτει 1951 διεξαχθεισῶν ἐν Ἑλλάδι Πανελληνίων καὶ Οἰκουμενικῶν ἑορτῶν, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 19 ὄλων αἰώνων, ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀπ. Παύλου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ἰδρύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐπισφραγίζει κατὰ τρόπον ἄριστον τὸν μέγαν ἑορτασμόν, ὃ ὁποῖος τοσαύτην συγκίνησιν προκάλεσε μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τόσον τῆς χώρας ταύτης ὅσον καὶ τῶν ξένων χωρῶν, αἵτινες μετέσχον προθύμως τοῦ πανηγυρισμοῦ.

Τῆς πολυτελοῦς ἐκδόσεως προτάσσεται, ὀρθῶς, ἡ θαυμασία καὶ ἡ ἐπιβλητικὴ μορφή τοῦ Παύλου εἰς δύο τύπους, ἓνα τοῦ Θεοτοκοπούλου (εἰς medaille) εἰς τὸ ἐξώφυλλον καὶ ἓνα ἐκ Βροντοχίου τοῦ Μυστρᾶ, ὀλόσσωμον. Ἀμφότεροι ἀποτελοῦν ἐπεξεργασίαν τοῦ γνωστοῦ χαράκτου καθηγητοῦ τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν κ. Κεφαλληνοῦ. Εἶναι εὐτυχῆς δὲ ἡ ἔμπνευσις τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἐξ 645 σελίδων ἀποτελουμένου τόμου: Παύλῳ τῷ Ἀποστόλῳ τῶν Ἑθνῶν: τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ προσφώνησιν «τοῖς ἐντευξομένοις» τῆς Α.Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σπυρίδωνος, ἐξαίροντος τοῦτο μὲν τὴν οἰκουμενικὴν ὑποχρέωσιν πρὸς ἑορτασμόν τοῦ Παύλου τοῦτο δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἑορτασμοῦ, χάρις καὶ εἰς τοὺς κόπους τοῦ ἀναλαβόντος τὸ βᾶρος τῆς ὅλης ὀργανώσεως καὶ διεξαγωγῆς τοῦ ἑορτασμοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐορτασμοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, οὗτινος τὴν συμβολὴν δεόντως ἀνεγνώρισεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἀκολουθεῖ μακρὸς πρόλογος τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀλιβιζάτου. Ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς σημειῶν ἐν ἀρχῇ τὰς μεγάλας δυσχερείας, ἃς ἀντίκρουζεν, ὅτε ὁ Μακαρ. Ἀρχιεπίσκοπος τῷ ἀνέθηκε τὴν πρωτοβουλίαν προετοιμασίας τοῦ ἑορτασμοῦ, τὴν παρασχεθεῖσαν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων ὑποστήριξιν (καὶ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος), οἰκονομικὴν κυρίως, ἐκθέτει ἐν τοῖς ἐφεξῆς τὰ τῆς ὀργανώσεως, μνημονεύει φιλοφρόνως τῆς παρασχεθείσης βοήθειας ὑπὸ τε τῶν συναδέλφων κ. κ. Βέλλα καὶ Μπόνῃ καὶ τοῦ ὑποσημειουμένου, ὡς καὶ ἐκεῖνας τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Γραφείου. Αἱ ποικίλαι καὶ μεγάλαι ὑποχρεώσεις, αἵτι-

νες ἀνελαμβάνοντο διὰ τοῦ Παγγρηστιανικοῦ ἑορτασμοῦ, ἐξεπληρώθησαν διὰ τῆς συνεργασίας τοῦτο μὲν τοῦ Μακαριωτάτου Προέδρου, τοῦτο δὲ τῶν σεβασμιωτάτων μητροπολιτῶν, τῶν φοιτητικῶν ὀργανώσεων, τοῦ ὀργανωθέντος Γραφείου Τύπου (κ. Ἀγγελίδης), τῆς American Express καὶ τῆς προθύμου προσφορᾶς τῆς Ἑταιρ. Τυπάλδου νὰ διαθέσῃ, εἰς οὐχὶ μεγάλην τιμὴν, τὸ πολυτελὲς καὶ ἐξόχως κατάλληλον πλοῖον τῆς «Αἰγαῖον», ὅπερ θὰ μετέφερε τοὺς ἑορταστὰς εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι σταθμοὺς τοῦ Πιυλοῦ πρὸς προσκύνημα. Εὐτυχῆς ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἡ ἔμπνευσις τῆς ἀναθέσεως εἰς τὸν μουσουργὸν κ. Πετρίδην τῆς συνθέσεως ὀρατορίου «Ὁ Ἀπ. Παῦλος», ὅπερ ἐκτελεσθὲν ἐν τῷ θεάτρῳ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ὑπὸ τῆς συμφωνικῆς ὀρχήστρας καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἐθνικῆς Λυρικῆς Σκηπῆς, ἀφῆκεν ἀρίστας ἐντυπώσεις εἰς ἡμετέρους καὶ ξένους. Οὕτως ὁ πανηγυρικὸς ἑορτασμὸς ἐγένετο αἰτία μιᾶς καλλιτεχνικῆς ἑλληνικῆς δημιουργίας, τῆς πρώτης εἰς τὸ εἶδος τοῦ Ὁρατορίου.

Ἀκολουθεῖ εἶτα διαίρεσις τοῦ τόμου εἰς 5 μέρη.

Καὶ εἰς μὲν τὸ Α΄ μέρος ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἑορτασμοῦ (σελ. 29-127), ἐν ᾧ μετὰ τὰ προκαταρκτικὰ ἔγγραφα, ἀφορῶντα εἰς τὰς προτάσεις τῶν θεολογικῶν Σχολῶν, Θεσσαλονίκης (ὀπόθεν καὶ προῆλθεν ἡ πρώτη ἔμπνευσις ὑπὸ τοῦ ὑποσημειομένου, ἐκτεθεῖσα τῇ 15 Φεβρουαρίου 1947) καὶ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον καὶ ταύτης πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἐκδῶσασαν 2 νόμους (παρατιθεμένους), δημοσιεύονται αἱ Ἐγκύκλιοι τῆς Ἱ. Συνόδου. Εἶτα ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Γραφείου καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ ἑορτασμοῦ, ὡς καὶ τὰς προσκλήσεις πρὸς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, τὰς ἑτεροδόξους, τὰ ξένα Ἐκκλ. Συμβούλια, τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς, τοὺς διακεκριμένους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς θεολόγους, πρὸς τὰς κρατικὰς ἀρχάς, τοὺς προϋσταμένους Ἀνωτέρων Ἰδρυμάτων, ὀργανώσεων, ἐπιφανεῖς τινὰς λογίους καὶ τὸν τύπον, ἐν τέλει δὲ πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἡμεδαπὰς ὀργανώσεις νέων καὶ φοιτητῶν.

Εἰς τὸ τελευταῖον σημεῖον αὐτοῦ τοῦ μέρους παρουσιάζονται αἱ ἀπαντήσεις τῶν ἀνωτέρω, μαρτυροῦσαι τὴν χαρὰν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν κλπ. διὰ τὸν μέγαν ἑορτασμόν, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς τὴν ἐπαύριον μιᾶς τραγωδίας ἀνέλαβε πρὸς διαδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς πρὸς τὸν Μέγαν ἀπόστολον τῶν Ἐθνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἣτις ἠτύχησε πρώτη ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν νὰ δεχθῇ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν πρῶτον μετὰ τὸν Ἐνα, τὸν θεῖον Παῦλον. Ἐν τέλει παρατίθεται ὁ κατάλογος τῶν ἀντιπροσώπων.

Τὸ Β΄ μέρος εἶναι ἀφιερωμένον εἰς μίαν ἀπλὴν, ἀλλὰ καὶ ζωηράν, ἔκθεσιν τῆς πορείας τοῦ προσκυνήματος εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἐνθα ὁ μέγας ἀπόστολος ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον περὶ «Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ τούτου ἑσταυρωμένον, ἀλλὰ καὶ ἀναστάντος (σελ. 139-217). Ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς τὸ προη-

γούμενον, παρεντίθενται ὀλοσέλιδοι θαυμάσιαι εἰκόνες ἐκ τῶν τόπων καὶ τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων ἐν Ἀθήναις, Καβάλα (ἀρχ. Νεαπόλει, τῶν Πράξεων Ἀποστόλων), Θεσσαλονίκη, Βερροία, Νικοπόλει τῆς Ἡπείρου, Κρήτη, Ρόδω, Κορίνθω καὶ Ἀθήναις. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διήγησις καθίσταται λίαν ἐπαγωγὸς καὶ ζωηρά, ὃ δὲ εὐτυχήσας νὰ μετὰσχη τῶν, μοναδικῶν εἰς τὸν αἰῶνα μας καὶ τὸ πρῶτον θεσπιζομένων, ἑορτῶν ἀναπολεῖ μετὰ συγκινήσεως τὴν εὐχάριστον αὐτὴν διαδρομὴν, καθ' ἣν ἑωρτάσθη ἐν εὐφροσύνῃ τὸ μέγα γεγονός τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως, τῆς ἐν καταπτώσει καὶ δουλείᾳ, ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας, Ἑλλάδος. Ἡ διαδρομὴ τοῦ προσφυνῶς ὀνομασθέντος «πλοίου τοῦ Παύλου» εἰς 9 ἡμέρας διαπλεύσαντος 1800 καὶ πλέον μίλια καὶ δὴ ἐν γαλήνῃ, ἐν θαλάσσαις συνήθως λίαν τρικυμιώδεις, ἀπαθανατίζεται ἐνταῦθα, ὥστε ζῆ ὁ ἀναγνώστης τὴν ἀτμόσφαιραν, ἣτις ἐδημιουργήθη τότε μετὰ τῶν ἑορταστῶν, οἵτινες ἐν οἰκουμηνικῷ παγγοιστιανικῷ πνεύματι συζήτησαν καὶ ἐν ταῖς ποικίλαις τελετουργίαις, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἀκροάσει τοῦ Εὐαγγελίου ἐν «ἐτέραις γλώσσαις», τὸ πνεῦμα τῆς ἐνότητος «ἐν Χριστῷ» τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐν τῇ Πεντηκοστῇ. Ὑπῆρξεν δὲ ἀξιωμακτικῶς τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἐν τῇ κιβωτῇ τοῦ Παυλείου ἑορτασμεῖ ἀριθμηθέντες εὐρέθησαν 276, ἧτοι τόσοι ὅσοι καὶ οἱ μετὰ τοῦ Παύλου ποτὲ δεσμίου καὶ πρὸς Ρώμην διὰ τῆς Μεσογείου εἰς Μάλταν ἀχθέντες (Πράξ. 27, 37).

Τὸ Γ' μέρος ἀφιεροῦται εἰς τὴν παράθεσιν ἐπιστημονικῶν πρωτοτύπων συμβολῶν πολλῶν ἐκ τῶν ἑορταστῶν καθηγητῶν (σελ. 221-465), οἵτινες παραθέτουσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην πνευματικὸν συμπόσιον εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἱστορικοῦ πλέον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Οἰκουμένην, Ἰωβιλαίου, ἧπερ ἔφερε καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ προσκλήνιον διεθνοῦς καὶ λίαν συμπαθοῦς ἐνδιαφέροντος. Ἀπλῆ παράθεσις τῶν τίτλων ἀρκεῖ διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν σπουδαιότητα τῶν πραγματειῶν τοῦ μέρους τούτου τοῦ πανηγυρικοῦ τόμου.

1. Καθηγητοῦ Ἀμ. Ἀλιβιζάτου: Πανηγυρικὸς λόγος ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ «κόπος» του (Α'. Κορ. ιε. 58, Α'. Θεσσ. α 3, γ. 5). Ὁ λόγος ἀποτελεῖ ἀνάπτυξιν εἰς ἀδράς γραμμάς τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Παύλου καὶ ἀξιολόγησιν αὐτοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἰδε τοῦτον ἐν «Θεολογία» 1951.

2. Τοῦ αἰδ. Ed. Bauduin: L'événement de la predication de Saint Paul (Τὸ γεγονός τῆς Διδαχῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου (σελ. 253-59)). Σημειῶνω τὴν ἀρχὴν αὐτῆς τῆς μελέτης, ἐξ ἧς δύναται τις νὰ κατανοήσῃ ποῖον εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ συγγραφέως· «ἡ ἀποβίβασις τοῦ Ἀπ. Παύλου εἰς τὸ ἔλλ. ἔδαφος δὲν σημειώνει ἀπλῶς μίαν χρονολογίαν τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἐν «γεγονός», γεγονός μέσα εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐκτελοῦντος τὸ μέγα αὐτοῦ σχέδιον περὶ σωτηρίας».

3. Τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Marburg Dr Ernst Benz,

Paulus als Visionär (= ὁ Παῦλος ὡς δραματιστής σελ.259 - 303). Ἐνταῦθα ὁ καθηγητής, ἀντιθέτως πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ τάσιν, ἐρευνᾷ μὲ πνεῦμα κατανοήσεως τὸ φαινόμενον τῶν δραμάτων τοῦ Παύλου, ὡς ταῦτα ἐκτίθενται εἰς τὴν Κ. Δ. Πρὸς κατανόησιν τῆς σπουδαίας αὐτῆς θέσεως ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι λαμβάνω δύο φράσεις πολὺ χαρακτηριστικὰς: Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ φυσικὸν προτέρημα τοῦ Παύλου ὡς δραματιστοῦ δὲν πρέπει νὰ κατανοηθῆ ὡς ἓνα ἀτομικὸν ψυχολογικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ ἀνήκει μέσα εἰς ἓνα εὐρὺ περιβάλλον χαρισματικὸν (Milieu) εἰς χαρισματικὴν ἀτμόσφαιραν. Ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἱστορικὴ της ἀνάπτυξις εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐκδηλοῦται ποικιλοτρόπως: εἰς τὰ ἀποκορυφώματά της καὶ εἰς τὰς ἀποφασιστικὰς καταστάσεις καὶ ἐμφανίσεις αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἄλλας περιστάσεις ὑπὸ τὴν μορφήν ἐμφανίσεων ἄλλου εἴδους, δι' ὧν φανεροῦται ἡ θέλησις τοῦ Κυρίου τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τρόπον ὑπερφυσικόν.

4. Τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Strasburg Dr Henri Clavier: Ἡ συνείδησις, λυθία λίθος τοῦ Παυλείου Ἑλληνισμοῦ. «Ἡ συνείδησις une pierre de tonde de l'hellenisme Paulinien» σελ. 304-323). Ὁ καθηγητής Clavier καταλήγει: Ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Παύλου κατανέμεται εἰς τρεῖς: εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον παρέλαβε καὶ ἀφωμοίωσε κατ' εὐθείαν ἐν Ταρσῷ ἢ ἀλλαχοῦ, εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εὗρεν ἤδη διεισδύσαντα διὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐν τῇ διασπορᾷ ἢ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν, τὸν ἀναθεωρηθέντα καὶ διορθωθέντα ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ τρίτος ἀπορροφᾷ καὶ τροποποιεῖ κατ' ὀλοκληρίαν τοὺς δύο ἄλλους· αὐτὸς δὲ εἶναι ποὺ φανερώνει, ὅτι ἡ συνείδησις πληροῖ καλλίτερον τὸν ρόλον της, ὡς λυθίας λίθου, ὅταν ἐξ αὐτῆς ἀποκαλύπτεται ὁ πολύτιμος χρυσός, ὁ πραγματοποιούμενος εἰς αὐτὴν τὴν μετουσίωσιν.

Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη ἀξία, χιλιόκις διασημότερα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἀσύγκριτος λάμψις του, ἡ μεγαλυτέρα του τιμὴ εἶναι νὰ ἔχη εἰσέλθει, ὡς πρὸς τὴν καλὴν του ἄποψιν, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸν Παῦλον, μέσα εἰς αὐτὴν τὴν θεῖαν σύνθεσιν, ἔνθα ὑπῆρξε καὶ κατοικεῖ ὁ Χριστιανισμὸς. Σύνθεσις δὲν εἶναι ἓνα μῖγμα: ὅστις λέγει σύνθεσιν λέγει νέον, καὶ ὁ Ἀπόστολος βλέπει ἐκεῖ καθαρά· «ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ Καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονεν καινὰ» (Β. Κορ. 5, 17). Ἡ χριστ. συνείδησις δίδει μαρτυρίαν.

Ἐὰν ἐπιβεβαιώνη ἀκόμη τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν ἀγράφων νόμων τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ, εἶναι καὶ γίνεται ἡχῶ ἐνὸς λόγου πλέον σαφοῦς καὶ πλέον ἐδραίου, ἐνὸς Λόγου εἰς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν πίστιν: Ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἦν ἐν ἀρχῇ παρὰ τῷ Θεῷ, Ἐκείνου ὁ ὁποῖος φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν Κόσμον, Ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐνηθρόωπησε, ἵνα

γίνῃ, συμφώνως πρὸς τὰς λέξεις ἑνὸς χριστιανοῦ διανοουμένου, ἢ συνειδήσις τῆς συνειδήσεώς μας».

(Συνεχίζεται)

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

C. h. Delvoye, Les feuilles de la Basilique Vaticane et la prétendue découverte du tombeau de Saint Pierre, Les Cahiers du Livre Exotique, XIV Sér., Nos 5-6 (1953), σ. 51-64.

Ἄρθρον ἀρνητικὸν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς ἐπὶ τοῦ Βατικανοῦ, χαρακτηριστικὸν ὅμοις τοῦ βαθέος ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον προεκάλεσαν εἰς τὴν Δύσιν τὰ διακηρυχθέντα ὡς ἀποτελέσματα τῆς παπικῆς ἀνασκαφῆς. Ὁ κ. Delvoye, ἀναλύων τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα καὶ τὰς ἐνδείξεις ἐκ τῶν πηγῶν, ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ἐπιτρέπουν νὰ κατέλθωμεν ἐκείθεν τῶν μέσων τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος. Παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐθνικὴ νεκρόπολις συνίστατο ἐκ πλουσίων ὑπεργείων μαυσωλείων τοῦ 2ου μ. Χ. αἰ., ὅτι τὸ θεωρούμενον ὡς ἀναμνηστικὸν οἰκοδόμημα (memoria) τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου δὲν ἔχει καμμίαν ἱστορικὴν ἀξίαν καὶ ὅτι οἱ παρὰ τὴν memoria εὑρεθέντες ἐπίγειοι τάφοι δὲν εἶναι χριστιανικοὶ — δὲν πρόκειται περὶ ταφῶν ad sanctos. Σχετικῶς ὑποστηρίζει ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ φαινομένου γνωστοῦ εἰς τὴν ἀγιολογίαν: εὐρέσεως δηλαδὴ λειψάνων ἀγίου παρὰ τὴν πλήρη ἀπουσίαν ἐγγυήσεων περὶ τῆς αὐθεντικότητός των. Τέλος, ἀναλύων τὰ σχετικὰ κείμενα, λέγει ὅτι τὰ περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἀποτελοῦν ἀγιολογικὸν μῦθον, ἀνάξιον ἐμπιστοσύνης, ἀφοῦ μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ μετάβασις τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην εἶναι προβληματικὴ.

Δ. Ι. ΠΑΛΛΑΣ

Μανόλη Χατζηδάκη, Τοιχογραφίες στὴν Κρήτη, Κρητικὰ Χρονικὰ 5', 1952, 59-91.

Περιγραφικαὶ σημειώσεις ἐκ ναῶν τῆς Κρήτης — τῶν περιφερειῶν Μιραμπέλλου, Πεδιάδος, Τεμένους, Καινούργιου καὶ Χανίων — κοσμουμένων διὰ τοιχογραφιῶν καὶ (σ. 76 κ.ἑ.) διαγραφῆ τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς τοῦ 14ου-15ου αἰ. προβλημάτων. Διατυπώνονται ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις περὶ τοῦ ὅρου «Κρητικὴ ζωγραφικὴ» — ἀπὸ καιροῦ δὲν ἀποδίδεται πλέον εἰς τὸν ὅρον τὸ περιεχόμενον τὸ δόθῃν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ του D. Millet — καὶ περὶ τῶν τάσεων, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν ζωγραφικὴν τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων. Διακρίνονται δύο περίοδοι, με' ἐκατέρωθεν ὄριον ἐντεῦθεν τῶν μέσων τοῦ 14ου αἰῶνος, καὶ ἐντὸς τούτων τέσσαρες τάσεις.

Δ. Ι. Π.

H. H. Rowley, The Zadokite fragments and the sea scrolls. Oxford 1952.

Τὰ πρὸ δλίγον μόλις ἐτῶν εὐρεθέντα κατὰ τύχην ἐν τινι σπηλαίῳ τῆς ἐρήμου παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν Ἑβραϊκὰ χειρόγραφα, ὧν ἡ ἀνακί-

λυψις ἐθεωρήθη ὡς τὸ μεγαλύτερον γεγονός τῶν νεωτέρων χρόνων εἰς τὴν σφαῖραν τῶν θεωρητικῶν Ἐπιστημῶν, περιέχοντα καὶ Βιβλικά κείμενα καὶ μὴ Βιβλικά, ἐγέννησαν, ὡς εἰκός, πλῆθος προβλημάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων μακρὰ ἤδη σειρὰ βιβλίων ἐγράφη μὲ διαφόρους ἀπόψεις καὶ ἀποπειράς λύσεων τῶν ἀναφαινομένων προβλημάτων. Ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς αὐτῶν, ἢ προέλευσίς των, ἢ ἐρμηνεῖα διαφόρων ἐπικαίρων σημείων, ἢ αἰτία, δι' ἣν τὰ κείμενα εἶχον κατατεθῆ εἰς τὸ σπῆλαιον καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ χαρακτήρος τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναφερομένης αἰρέσεως, ἀπετέλεσαν τὰ σπουδαιότερα θέματα ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν ἔργον τοῦ Καθηγητοῦ κ. H. Rowley σκοπὸν ἔχει νὰ ἐξετάσῃ ἐπὶ τῇ βάσει μερικῶν ἐνδείξεων, τὰς ὁποίας παρέχουν τὰ νεωστὶ εὑρεθέντα Ἑβραϊκὰ κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, τὰ ὁμιλοῦντα περὶ τῆς αἰρέσεως, τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge εὑρισκόμενα Σαδωκικὰ κείμενα, ἅτινα ἐκ τῆς Γενιζᾶ τοῦ Κιῦρου προερχόμενα ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1910 ὑπὸ τοῦ Solomon Schechter, ἐκδοθέντα κατόπιν καὶ μεταφρασθέντα εἰς διαφόρους γλώσσας.

Ὁ συγγραφεὺς μετὰ μακρὰν καὶ ἐξονυχιστικὴν ἐρευναν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ τὰ κείμενα τῆς Ν. Θαλάσσης καὶ τὰ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως τῶν Σαδωκιτῶν, διαφόρου τῆς τῶν Σαδδουκαίων. Ἐκδέχεται δὲ ὅτι τὰ μὲν κείμενα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγράφησαν μετὰ τὸ 131 π. Χ., τὰ δὲ τῆς Ν. Θαλάσσης ἀνήκουν εἰς ὀλίγον τι ἀρχαιότερον χρόνον. Ὡς πρὸς τὴν ἀναφερομένην αὐτὴν αἴρεσιν ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζεται μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Δὲν δέχεται, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν αἴρεσιν ταύτην εἶναι οἱ Ἑσσαῖοι ὑπὸ τὴν μορφήν, ὅφ' ἦν παρουσιάζονται παρὰ τῷ Ἰωσήφω καὶ τῷ Φίλωνι. Ἐὰν οἱ αἰρετικοὶ τῶν κειμένων μας εἶναι Ἑσσαῖοι, παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, τότε πρέπει νὰ ἀντιπροσωπεύουν μίαν προγενεστέρην μορφήν τῆς ἱστορίας των ἐκείνης, ἣν παρουσιάζουν ὁ Ἰώσηπος καὶ ὁ Φίλων. Πιθανώτερον θεωρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἡ αἴρεσις αὕτη τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθη ἐντὸς τῶν κόλπων τῶν Ἑσσαίων, ἔξ ὧν προῆλθε. Τὴν ἀρχὴν τῆς αἰρέσεως ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδει εἰς τὴν ἀντίδρασιν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς ἑλληνίζοντας Ἰουδαίους, εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τὰ αὐστηρὰ πατροπαράδοτα ἦθη παρέλυσαν ἕνεκα τῆς εισροῆς ξένων ἐθίμων. Τὴν αἴρεσιν ταύτην διωργάνωσε ἀνὴρ τις ἰσχυρός, ὁπότε καὶ συνετελέσθη ἡ μετοίκησις μεγάλου τοῦλάχιστον τμήματος αὐτῆς εἰς Δαμασκόν.

Κατὰ τὴν μετοίκησιν δὲ ταύτην δυνατὸν ἢ βιβλιοθήκη τῆς αἰρέσεως νὰ κατετέθη εἰς τὸ σπῆλαιον τῆς Ain Feshkha. Μέρος σημαντικῶν τῆς βιβλιοθήκης ταύτης φαίνεται νὰ ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ 800 μ. Χ. περίπου, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιστολὴ τις τοῦ Σύρου Πατριάρχου Τιμοθέου, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον παρέμεινε ἐκεῖ κεκρυμμένον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὡς εἶναι ἐπόμενον, ὁ

συγγραφεὺς εἰς τὸ βιβλίον του λαμβάνει θέσιν καὶ ἀπέναντι ἄλλων ἐπιμάχων προβλημάτων. Οὕτω τὸ εὐρεθὲν κείμενον τοῦ Ἑσαίου, τὸ πολυτιμότερον ἐξ ὅλων τῶν εὐρημάτων, ἐκδέχεται ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Β' π.Χ. αἰῶνα, τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἀββακούμ τὸ ἀνάγει εἰς τὴν Χριστιανικὴν περίοδον, τὸ δὲ βιβλίον τοῦ πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτὸς εἰς τοὺς Μακκαβαϊκοὺς χρόνους, ἐξηγῶν αὐτὸ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὰ γεγονότα τοῦ Ἀντιόχου Δ'.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. H. Rowley μὲ τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν τῶν προβλημάτων, τὴν διονυχιστικὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν αὐστηρὰν ἔρευναν προάγει κατὰ πολὺ τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων. Μὲ τὴν διατύπωσιν δὲ νέων ἀπόψεων διανοίγει νέους ὁρίζοντας ἀντιμετωπίσεως τοῦ ὅλου προβλήματος τῶν κειμένων τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης.

B. ΒΕΛΛΑΣ

Biblica. Ἐξεθόθη τὸ Ἴον τεῦχος τοῦ 35ου τόμου (1954) τοῦ περιοδικοῦ Biblica, περιέχον τὰς ἐξῆς ἐργασίας :

A. Humbert, Essai d'une théologie du scandale dans les synoptiques. P. Katz, Zur Textgestaltung der Ezechiel-Septuaginta. J. Brinktrine, Zu Jak. 2, 1: μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης. P. P. Saydon, The inceptive imperfect in Hebrew and the verb $\text{הָרַח$ «to begin». M. H. Gottstein, Die Jesaja-Rolle im Lichte von Peschitta und Targum. A. Fernandez, Nota referente a los sentidos de la S. Escritura.

Τὸ τεῦχος περιέχει πρὸς τούτοις πλείστας ὄσας κριτικὰς, ἀναφερομένας εἰς νεωστὶ ἐκδοθέντα βιβλία, ἀναφερόμενα εἰς τε τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην.

B. M. B.

Revue Biblique 1953 τεῦχος 4ον.

Τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: *A. M. Brunet, Le Chroniste et ses sources. C. Spicq, Une réminiscence de Job XXXVII, 13 dans I Cor. IV. 21? Cl. Kopp, La Bethel du Khirbet Garabe. Z. Rycmans, A propos des noms de parenté en safaïtique. J. T. Milik, Une inscription et une lettre en araméen christopalestinien. R. de Vaux, Exploration de la région Qumran.*

Ἐκτὸς τούτων τὸ τεῦχος περιέχει πλουσιωτάτην βιβλιοκρισίαν νεωτάτων ἔργων.

B. M. B.